

Miran Aplinc

»Tudi mene so tako brez usmiljenja pritiskavali na trde kamne, mejo pa bi jaz danes zastonj iskal.«

Od starih poimenovanj do hišnih števil v trgu Šoštanj

APLINC Miran, dr., muzejski svetovalec,
Muzej Velenje, enota Muzej usnjarstva na
Slovenskem, Primorska cesta 6h, SI-3325 Šoštanj,
miran.aplinc@muzej-usnjarstva.si

94(497.4Šoštanj)»18/19»
908(497.4Šoštanj)»18/19»
711.73(497.4Šoštanj)»20»

»TUDI MENE SO TAKO BREZ USMILJENJA
PRITISKAVALI NA TRDE KAMNE, MEJO PA BI
JAZ DANES ZASTONJ ISKAL.«

Od starih poimenovanj do hišnih števil v trgu Šoštanj

Prvotna objava članka »Vsaka ulica, trg in cesta, tudi če ima le eno hišo, mora imeti svoje ime«, leta 2017 objavljena v *Zgodovini za vse*,¹ je v pričujočem članku dopolnjena s sodobnejšimi dognanji in podrobnejšo interpretacijo virov. Trg Šoštanj pod gradom z istim imenom je naselbina, ki se do industrijske dobe v drugi polovici 19. stoletja ni razlikoval od drugih trgov Spodnje Štajerske. Kljub slabi ohranjenosti relevantnih virov in posledično slabši znanstveni raziskanosti obdobja od 16. do 19. stoletja je pričujoči prispevek poskus obravnave starih ledinskih poimenovanj in uvajanja hišnih števil znotraj trške občine Šoštanj kot posledica reform države v času Marije Terezije in njenih naslednikov.

Ključne besede: Šoštanj, kataster, hišne številke

APLINC Miran, PhD, Museum Consultant,
Museum Velenje, Unit Museum of Leatherwork in
Slovenia, Primorska cesta 6h, SI-3325 Šoštanj,
miran.aplinc@muzej-usnjarstva.si

94(497.4Šoštanj)»18/19»
908(497.4Šoštanj)»18/19»
711.73(497.4Šoštanj)»20»

»I TOO WAS PUSHED SO MERCILESSLY
AGAINST THE HARD STONES, AND TODAY I
WOULD SEARCH FOR THE BORDER IN VAIN.»

From old names to house numbers in Šoštanj Square

The original publication of the article "Every street, square and road, even if it has only one house, must have a name" in 2017, published in *Zgodovina za vse*, is updated in this article with recent findings and a more detailed interpretation of the sources. The Šoštanj Market Square under the castle of the same name is a settlement which, until the industrial age in the second half of the 19th century, was not different from other squares in Lower Styria. Despite the poor preservation of relevant sources and the consequent lack of scientific research on the period from the 16th to the 19th century, the present paper is an attempt to deal with the old place names and the introduction of house numbers within the Šoštanj municipality because of the state reforms during the reign of Maria Theresa and her successors.

Key words: Šoštanj, cadastre, house numbers

¹ Aplinc, Miran: »Vsaka ulica, trg in cesta, tudi če ima le eno hišo, mora imeti svoje ime«: od hišnih števil do poimenovanja ulic in trgov v Šoštanj. V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino*, l. 24, 2017, št. 1, str. 53–71.

Uvod

Skozi čas je prebivalstvo naselij in pokrajin poimenovalo posamezne kraje in komunikacije ter za to pričelo uporabljati posebna imena. Kakor drugod so tako tudi za trg Šoštanj nastala najstarejša ledinska imena. Nekatera poimenovanja imajo osnovo v značilnostih, legi, pomembnih objektih itn. V trški občini Šoštanj je v virih omenjen Glavni trg kot osrednji trški prostor. Sam trg je obdajalo širše območje trškega pomirja kot agrarne pokrajine.

Trškemu svetu je nedvomno največ pomenila možnost podeljevanja tržanstva. Sprejemanje »častivrednih« mož med tržane je bila možnost, da s pametnimi potezami okrepijo ekonomsko in politično moč trških organov in »gmajne« v celoti. O sprejemanju v tržanstvo je na temelju pričevanj v župnijski kroniki leta 1872 pisal takratni kaplan Lavrencij Vošnjak in kasneje tudi Josip Vošnjak v *Spominih*. V zvezi s sprejemanjem v tržanstvo je omenjena tudi trška meja, ki je bilo označena z mejniki z napisom GMS, kar pomeni *Gemeinde Markt Schonstein*. O trškem ozemlju je v župnijski kroniki leta 1872 Lavrencij Vošnjak zapisal, da so pred letom 1848 obhod trškega pomirja opravili vsako sedmo leto na 1. maja. V ta namen so se iz trga odpravili sodnik in asistenca z zastavo in helebardo do Podhrastnika (prvi mejnik), mimo Sraleta in Poštajnerja (drugi mejnik, Ravne), skozi kovačnico marovškega kovača, mimo Lepa in skozi gozd pod Plešejem (tretji mejnik), v Družmirje (četrti mejnik pri Miklavu) in naprej čez Tamšetov travnik do Pake (peti mejnik). Pot so nadaljevali proti Klancjurju, Hlišu, Ostrožniku, Vrhovniku, Pušniku in v Penk, vse do Podhrastnikovega kozolca, kjer jih je čakalo okrepčilo.¹ Josip Vošnjak, po rodu iz Šoštanja, je omenjeni obhod v *Spominih* opisal takole: »Da se meja ohrani v živem spominu, je bil vsake tri leta slovesen obhod z godbo na čelu. Za njo je stopal Marktrichter s sindikom, svetovalci, odborniki, drugi tržani, ženstvo in otroci. Ko smo prišli do kakega mejnika, pograbili so možje nas dečke in vsakega po trikrat prav trdno postavili na

mejniki, da bi si ga dobro zapolnili. Tudi mene so tako brez usmiljenja pritiskavali na trde kamne, mejo pa bi jaz danes zastonj iskal.«²

O obhodu trškega pomirja pa pričajo le posredni zapisi. Ignacij Orožen je v *Zgodovini lavantinske škofije* zapisal, da je pismo o protokolu obhoda trškega pomirja zgorelo v požaru, najverjetneje tistem iz leta 1734, ko je pogorel tudi trški grad.³ Kot je zapisal Golec, je skoraj nemogoče, da bi nove tržane sprejemali samo med obhodi trškega pomirja v sedemletnih intervalih.⁴ O tem se Rok Poles sklicuje na urbar iz leta 1575, župnijsko kroniko iz leta 1872 in *Spomine* Josipa Vošnjaka.⁵ Vošnjak je zapisal, da so pod streho domače hiše hranili del trškega arhiva. Pri tem zapiše, da »so se na magistratu še shranjevali na pergamentu spisani privilegiji, ki so jih potrdili tudi poznejši vladarji štajerski«. In nadaljuje: »Shranjena je bila tam nadalje debela, v usnje vezana knjiga, ki so bili v nji sejni zapisniki trškega zastopstva, spisani nemški. Začeli so se, če se ne motim, s 17. stoletjem. Na prednji platnici je bila na notranji strani zapisana prisega v slovenskem jeziku, katera se je brala pri zaslišanju zločincev in priči takim strankam, ki niso bile večje nemščine.«⁶ Vošnjak torej ne omenja prisega ob sprejemanju v tržanstvo. Golec o tem zapiše, da naj bi sprejem potekal, kot v drugih trgih s trško avtonomijo, po tako imenovani purgerski prisegi v nemščini in slovenščini. Takšne tržanske prisega so ohranjene za Rečico ob Savinji iz leta 1792 in Mozirje iz leta 1820.⁷

² Vošnjak, Josip: *Spomini* (zbral in uredil Vasilij Melik). Ljubljana: Slovenska matica, 1982, str. 28–29.

³ Orožen, Ignacij: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. V. Theil. Das Dekanat Schallthal: mit den Seelsorgestationen St. Georg in Skalis, St. Martin bei Schallek, St. Johann am Weinberge, St. Egyd bei Schwarzeinstein, St. Pankraz in Ober-Pnikl, St. Mihael bei Schönstein, St. Peter in Zavodnje und St. Andrä in Weisswater*. Graz: Selbstverl., 1884, str. 441.

⁴ Golec, Boris: Šoštanj v stoletjih trške avtonomije. V: Preinfalk (ur.): *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* l. 69, št. 3 (2021), str. 444.

⁵ Poles, Rok: S praporom in partizano skozi luknjo pri vretenu. V: *Kronika 2021–Iz zgodovine Šoštanja*, l. 69, št. 3, str. 639.

⁶ Vošnjak J., *Spomini*, str. 592–593.

⁷ Golec, Boris: Slovenska prisežna besedila trških skupnosti in neagrarnih poklicnih skupin do konca predmarčne dobe. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2011. <http://nl.ijs.si/e-zrc/prisege2/index-sl.html>, (dostopno 15. januar 2022)

¹ Hribernik, Franc in Ravnikar, Tone (ur., avtor dodatnega besedila): *Mesto Šoštanj – zgodovinski opis. Šoštanj: Občina Šoštanj*, 1998, str. 173–175; Vošnjak, Laurentius: *Liber memorabillum parochiae s. Michaelis prope Schönstein (Gedenkbuch der Pfarre St. Michael bei Schönstein)*, 1872, str. 355.

Trg Šoštanj na Jožefinskem vojaškem zemljevidu⁸
(Vojaški zemljevid, 1763–1787)

Na tem mestu se znova povrnimo k trškemu ozemlju. Trško ozemlje je bilo večje, kot je bilo ozemlje občine v drugi polovici 19. stoletja (181 hektarov) in večje od ozemlja katastrske občine (282 hektarov). Po jožefinskem katastru je bilo trško ozemlje razdeljeno na pet ledin (prostorskih območij): Metleče (Metlitch), Mlake (Flur Mlacke), Gorice (Flur Goritzen), Gornje polje (Oberfeld) in Trg Šoštanj (Markt Schönstein). Meje katastrskih občin so določale reke in potoki (Paka, Toplica in Florjanščica v Penku, Klančnica), cesta (cesta v Florjan), cerkev sv. Mihaela, od tod je potekala meja med ledino Gornje polje in katastrsko občino Družmirje po polju do Pake in naprej na Lokoviški hrib do hriba in je tekla naprej po poteh mimo kmetij, kot sta Venišnik in Vrhovnik, nekatere pa je meja presekala (kmetija Pušnik in posestvo župnijske cerkve sv. Mihaela v Družmirju). Zemlja je pripadala tržanom in kmetom iz okolice, šoštanjskemu špitalu (Spital

Schönstein), farni cerkvi (Pfarre s. Michael), trški cerkvi (Kirche Schönstein) ter Gospostvu Šoštanj (Dominium Schönstein). Skupni pašniki (Gemeindeweide) so bili tudi izven samega trga na območju Goric in Gornjega polja.⁹

Ledina Trg Šoštanj

Ledino Trg Šoštanj (Markt Schönstein) je določala struga reke Pake (Pack Fluß), ki se je skozi čas spreminjala. Na področju, kjer je danes Termoelektrarna Šoštanj, je bil rečni zavoj, ki je bil ob gradnji zasut, reka pa je bila speljana v novo strugo.¹⁰ Reka teče po ravnini skozi katastrsko občino Družmirje. Na levi strani se razteza Lokoviški hrib – **Reber**, po katerem je tekla trška meja preko Vrhovnika na Venišnika do Pušnika nad Penkom. **Pušnik** je kmetija na območju Podhoje, to je hriba Lokovica nad sotesko Penk, mimo katere je vodila trška meja.¹¹ Na vojaškem zemljevidu pa je bila Reber konec 18. stoletja imenovana kot **Rudo**.¹² Eno od starejših poimenovanj v ledini Trg Šoštanj je tudi **Studnice**, ki ga spoznamo v kupnem pismu iz leta 1788, v katerem je omenjeno, da je Josip Woschnak od Bar-

⁸ Grabnar, Marija in Rajšp, Vincenc: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, Karte, 5. zvezek. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Arhivi Republike Slovenije, 1999, sekcija 163; Grabnar, Marija in Rajšp, Vincenc: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, Opisi, 5. zvezek. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Arhivi Republike Slovenije, 1999, sekcija 163, str. 41–60.

⁹ SI_AS 1110/302, 303 Šoštanj.

¹⁰ Pripomba avtorja.

¹¹ SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825; Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 164.

¹² Grabnar, Rajšp: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, Karte, 5. zvezek. sekcija 163, str. 41–60.

tolomeja Toterja kupil posest s hišo z inventarjem, delavnico in usnjarskim jusom na Studenicah.¹³ Danes tega poimenovanja ni več, predvidoma pa je to bil predel ob Paki, kjer je bila kasneje usnjarna. Druga možnost pa je predel ob potoku, ki priteče iz pobočja hriba pod Pustim gradom in je še danes poimenovan Studenec, saj naj bi ob pomanjkanju ponujal stalen vir hladne vode. Ob tem potoku je bila tudi ena od obeh usnjarskih delavnic (Toter). Na ožjem območju trga je najpomembnejši prostor sam trg (Markt Platz). Manj znano ime je **Kop-schig** (Kopšik, na kasnejši mapi tudi kot Skopšnik, travniki),¹⁴ to je predel na levi strani Pake, na katerem je bil del usnjarne. Področje pod cerkvijo sv. Mohorja in Fortunata ob cesti na Skopšnik je bil **Hof**, naprej pod hribom je bila **Podhoja**, tako pa je bil poimenovan tudi hrib.¹⁵ Na omenjenem z gozdom poraslem hribu je potekala trška meja, ki je mejila na Lokovico in kmetiji Venišnik in Pušnik.¹⁶

Na razvoj trga in njegove stavbne mase je gotovo vplival požar 1734, ki je upepelil šoštanjso graščino Amsthaus.¹⁷ Požar je prisilil njene prebivalce, da so se preselili v nekdanjo kaščo nad trgom, imenovano Thurn. Posledice požara so bile tako hude, da se je s tem pričela preusmeritev trškega razvoja. Že od začetka 19. stoletja je bilo težišče razvoja naselbine preneseno na stavbni črti objektov od nekdanjega prostranega graščinskega dvorišča. Ob tržnem prostoru so bile nanizane pomembnejše trške stavbe. Sredi trga je vsaj že sredi 18. stoletja nastala stavba magistrata povezana v strnjeno pozidani niz hiš. Podoben niz hiš je nastal tudi na nasprotni strani trga. Prostornost trga je kasneje omogočila gradnjo reprezentančnih trških hiš, sodišča, davkarije in pošte, kar je deloma vidno na Kaiserjevi suiti iz srede 19. stoletja.¹⁸ Iz enovitosti trških stavb

sta na vzvišenem mestu izstopala grajska stavba in cerkev sv. Mohorja in Fortunata. Prometne razmere so trgu narekovale manjše število cest in poti, tržne razmere pa položaj trga, najvažnejšega dela srednjeveškega trga. Zaradi zahtev varnosti je bil trg v celoti obzidan, vendar se njegov obseg ni spreminjal vse do konca 18. stoletja, ko je obzidje začelo izginjati. Znotraj trga so bila na praznih površinah oblikovana dvorišča. Hišne meje so potekale vzdolž gospodarskih površin. Razporeditev obrtnih dejavnosti v trgu je bila praktična glede na dejavnost.¹⁹ Obrtno in trgovsko poslovanje je prioriteto postavljalo vsakdanje pridobivanje življenjskih dobrin v dvorišča in kasnejše vrtove.²⁰ Prečna slemenitev stavb je bila presežena in je potekala vzporedno s trgom ali ulico.²¹

Glavni trg je imel sramotilni steber še vse do leta 1857, ko je bil odstranjen in predelan v portalna stebra kaplanije pri župnišču sv. Mihaela.²² Sredi trga je bil, na mestu do koder je segla voda po hudi poplavi v 80. letih 19. stoletja, postavljen zidan križ.²³ Na Jožefinskem vojaškem zemljevidu (1763–1787) in kasnejšem franciscejskem katastru (1825) na tem mestu ni zapisa o podobnem znamenju.²⁴ Od konca 19. stoletja je bil po vzoru drugih mest v trškem prostoru, postavljen kip Marije, ki naj bi varovala trg pred ponavljajočimi vodnimi ujami,²⁵ vendar je postavitev povezana z drugim prav tako pomembnim dogodkom. Ob birmi, 14. junija 1892, je bil na mestu starega, zidanega in

¹³ SI_ZAC/1019, Družina Woschnagg, AŠ 1, Kupno pismo 14. februar 1788.

¹⁴ Geodetska uprava Velenje, Kataster Šoštanj/ZKN_2880/0959_0006.djvu (1875), Koptšnik – Kopšik.

¹⁵ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 173–175.

¹⁶ SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825.

¹⁷ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis; Koren Božiček, Milena: Umetnostno zgodovinski oris mestnega jedra in ostalih objektov v Šoštanju. V: Ravnikar, Tone (ur.): Prispevki k zgodovini Šaleške doline. Šaleški razgledi 2. Titovo Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik, 1989, str. 134–169, 134–142.

¹⁸ Kaiser, Joseph Franz: Litografirane podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev (Stara Kaiserjeva suita 1824–

1833). Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 1999; Curk, Jože: Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem: urbano gradbeni oris do začetka 20. stoletja. Maribor: Založba Obzorja, 1991, str. 223–230.

¹⁹ Stopar, Ivan: Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, med Solčavskim in Kobanskim: občine Mozirje, Velenje, Slovenj Gradec, Ravne, Maribor – Ruše. 4. Knjiga. Ljubljana: Viharnik: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993, str. 75–78.

²⁰ Curk, Jože: Delež italijanskih gradbenikov na Štajerskem v 16. in 17. stoletju. V: Zbornik za umetnostno zgodovino. Nova vrsta, l. 7 (1965), str. 37–72, str. 58.

²¹ Avguštin, Cene: K problematiki meščanske stanovanjske kulture v 16. in 17. stoletju na Gorenjskem. V: Zbornik za umetnostno zgodovino. Nova vrsta, l. 7 (1965), str. 93–106, 94.

²² Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 176–177.

²³ Südsteiersche Post. Schönstein, l. 12, 2. julij 1892, št. 62, str. 2.

²⁴ SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825; Grabnar in Rajšp, Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, Opisi, 5. zvezek, str. 45–46. Primerjava.

²⁵ Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis, str. 201.

menda že poškodovanega križa postavljen nov kip Marije, stoječ na stebru in kvadratnem podstavku,²⁶ na katerem je bil napis: »Zur Ehre Gottes gewidmet von Franz und Maria Woschnagg 1892.«²⁷ Marijin kip je izdelala delavnica graškega kamnoseka Franza Greina.²⁸

Ledina Gornje polje

Ravninsko področje na desnem bregu Pake vse do današnje železniške postaje²⁹ je bilo poimenovano kot **Gornje polje** (Oberefeld), na katerem so bili skupni travniki in polja. Območje, ki je že mejilo z Mlakami je bilo poimenovano **Prode** (Kajuhov dom), področje ob Paki pa **Pobrežje**,³⁰ predel na levi strani Pake, kjer je danes termoelektrarna pa **Loke** (Kurje Loke, travniki). **Sejmišče** je predel, kjer je danes zdravstveni dom, nekdanj pa je tam bil tudi znameniti šoštanjski bazen.³¹

Ledina Mlake

Zunaj ožjega trga v smeri proti Goricam je bilo območje imenovano z ledinskim imenom **Mlake** (Flur Mlacke). Skozi območje je potekala pot proti Metlečam in Topolšici ter potokom Bečovnica, ki je desni pritok Pake. Na območju Mlake je bilo ožje področje **Ograja**, kjer so tržani pasli živino. Pašniki so bili ograjeni, zato je bila po teh ograjah poimenovana nekdanja gostilna Ograjšek.³² Na tem mestu je potrebno poudariti, da je imel Šoštanj nekdanj dva

otoka na reki Paki. Prvi je bil zahodno od trškega mostu, drugi pa je bil vzhodno za jezom. Vzhodni otok je zajemal ledino Mlake, kasneje tudi Pobrežje in Prode, kjer je bil skupni pašnik. Ožji rečni kanal – Mlinščica je bil uporabljen za pogon mlina in žage. V vojaškem zemljevidu kanal in otoka nista vrisana, po jožefinskem katastru pa je bil kanal opisan kot »Mull Graben«, mlin pa je bil opisan kot »Mahl Mühle mit 6 Lauf« (mlevni mlin s šestimi kolesi).³³ Grafična podoba tega področja je vidna v franciscejskem katastru. Rečni kanal je v opisu parcel zapisan kot »Mühlbach bey der Shönsteiner Wehre« (mlinski potok ob Šoštanjskem jezu), lastnik mlina pa je bil Gregor Irman.³⁴ Gostilničar in lesni trgovec Franc Rajšter je leta 1892 ob cesti v bližini železniškega kolodvora zgradil hotel Avstrija. Ker je bil hotel z gospodarskimi objekti (Vila Prode) večjih dimenzij, je z dovoljenjem Brišnika takratnega lastnika mlina in žage gradil čez rečni kanal seveda pod pogojem, da se le ta ohrani. Na kanalu je bil lesen most in perišče, kjer so šoštanjske žene prale perilo.³⁵ Do druge svetovne vojne je bil opuščen levi del kanala, z regulacijo Pake leta 1960 pa je bil zasut še desni del kanala in zgrajen betonski most.³⁶ Drugi otok na reki Paki je bil zahodno od trškega mostu in glede na kataster in vojaške zemljevide ni imel posebne funkcije in je verjetno nastal kot posledica rečnih nanosov in spreminjanja struge. Po pregledu katastra 1825 in 1875 ter 1925 drugega zahodnega otoka ni več najti.³⁷

Ledina Metleče

Zunaj trga, na desni strani Pake proti severu, je bilo področje-ledina **Metleče** (Metlitsch), ki je ohranilo to poimenovanje vse do danes. Skozi Metleče je vodila cesta v Florjan preko potoka Toplica (Taplitz Bach).³⁸

²⁶ *Südsteiersche Post. Schönstein*, l. 12, 2. julij 1892, št. 62, str. 2. Marijin kip postavljen na steber sta ob tej priložnosti donirala tovarnar Franz Woschnagg in žena Marija.

²⁷ *Domovina. Iz Šoštanja* l. 2, 2. julij 1892, št. 34, str. 147. Iz finega marmorja izdelani okrasni steber z Materjo božjo, tako imenovani »Woschnaggov steber«, ki ga je tovarnar g. Woschnagg dal postaviti na svoje stroške. Avtor članka je zapisal, da je doniral dva tisočaka v čast bogu in materi božji, o čemer priča napis.

²⁸ Poles, Rok: *Internetno brskanje. V: List: revija za kulturna in druga vprašanja občine Šoštanj in širše – Kulturni listi*, l. XXI, št. 18, september 2016, str. 14. Povzeto po *Grazer Volksblatt*, 16. julij 1893, priloga.

²⁹ *SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825; Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis*, str. 164.

³⁰ *MV, Zalar, Zalka: Spomini na preteklo dobo*, l. zv., str. 82–83.

³¹ *SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825; Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis*, str. 164.

³² *Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis*, str. 164.

³³ *SI_AS 1110/302, Družmirje; SI AS 1110/302, 303 Šoštanj.*

³⁴ *SI_AS 1110/302, Družmirje; SI AS 1110/302, 303 Šoštanj.*

³⁵ *MV, Zalar, Spomini na preteklo dobo*, l. zv., str. 82–83.

³⁶ *Aplinc, Miran: 110 let mesta Šoštanj 1911–2021, Gradiva 13 (Prispevki). Šoštanj: Občina Šoštanj, 2021, str. 67.*

³⁷ *SI_AS 1110/302, Družmirje; SI AS 1110/302, 303 Šoštanj; SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825*

³⁸ *SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825; Hribernik, Mesto Šoštanj – zgodovinski opis*, str. 164.

Ledina Gorice

Ledinsko ime **Gorica** (Flur Goritzen) priča o legi vinogradov na pobočju Goric v preteklosti.³⁹ Pod Goricami s severozahodne strani ob cesti proti Ravnem so bile **Gavage**, kjer naj bi po izročilu stale trške vislice. To trditev potrjuje označba na karti Jožefinskega vojaškega zemljevida.⁴⁰ Na območju pod Goricam leži **Tičnica** (Titschnitz), kjer so bile njive in je bila v začetku 20. stoletja postavljena ubožna hiša.⁴¹ Na Gorice je bila speljana dovozna pot. Pod Goricami na vzpetini ob cesti proti Družmirju in naprej proti Velenju je izven trškega ozemlja stala nekdanja župnijska cerkev sv. Mihaela.

Katastrska občina Družmirje

Zaradi bližine in pomena nekdanje župnijske cerkve sv. Mihaela v katastrski občini **Družmirje** (Schmersdorf) omenjamo ledinska imena **St. Michael**, **Župnišče** in **Kaplanija**, **Na Križišču** (cesta čez Fortenek proti Slovenj Gradcu) in **Na Polju**.⁴² Pod omenjenim področjem se razteza področje »**Na Terschisch**« (Na Tržišču je pas južno od ceste Velenje – Črna), **Na Lokah** in **Jelenovo**. V smeri proti Družmirju najdemo še ledinski imeni **Na Jelšah** in **Polje**. Družmirsko Tržišče je bilo torej na stičišču glavnih poti v Šaleški dolini, to je pot Črna–Velenje–Slovenj Gradec, drugi krak pa je šel preko Lokoviških hribov proti Mozirju. Omenjeno tržišče je delovalo kot prostor trgovanja in tam gotovo ni bilo njiv, verjetno pa so bili pašniki v skupni rabi. Ko se je trgovanje prestavilo v Šoštanj na sejmišče, so prej omenjeno Tržišče pod farno cerkvijo sv. Mihaela razparcelirali in je prešlo v zasebno last. S tem se je spremenil namen uporabe, ime pa je ostalo.⁴³

Zemljiški kataster

V drugi polovici 18. stoletja so deželo zaradi boljše uprave razdelili na okrožja ali kresije,⁴⁴ ki so imela upravno in sodno funkcijo, znotraj pa so delovali tudi zemljiški uradi. V franciscejskem katastru iz leta 1875 so na karti vpisane tudi hišne številke.⁴⁵ Poglejmo, kako je do tega prišlo.

V duhu razsvetljenstva in modernizacije habsburških dednih dežel je bil prvi poskus narejen s terezijanskim katastrom, ki pa je bil samo popis zemljišč in je določal davčno odmero zelo pavšalno, ne glede na njihov obseg, kvaliteto in donosnost. Zaradi neobjektivnosti terezijanskega katastra, ki je še vedno ločeval dominikalno in rustikalno zemljo, je Jožef II. s patentom ukazal uvedbo enotnega davčnega sistema.⁴⁶ Glavna pridobitev jožefinskega katastra, ki je bil izdelan v štirih letih, je bila vzpostavitev katastrskih občin kot temeljnih davčnih enot, zemljišča so bila izmerjena na terenu in natančneje razdeljena po namembnosti in donosu ne glede na osebo po načelu splošne in enake obdavčitve. Na čelu katastrske občine je bil župan (Richter, Obrichter) in tudi odbori, ki so predstavljali prvi zametek avtonomne občinske uprave.⁴⁷ Vendar tudi jožefinski kataster⁴⁸ ni predvideval obdavčenja stavbnega fonda. V členu o naseljih: »vas trg /.../ s pripadajočimi hišnimi številkami je treba šteti z eno ledino in jo imenovati Ortsplatz, vsaka ledina v njej naj bo navedena s konskripcijsko številko in imenom lastnika /.../«. Izpuščeni so bili seniki, vodni obrati, rudniki, ceste, ki ničesar ne prinašajo itn. Zemljišča so bila izmerjena in oštevilčena, patent govori le o hiši, lastniku in hišni številki.⁴⁹

³⁹ Hribernik, *Mesto Šoštanj – zgodovinski opis*, str. 164.

⁴⁰ Grabnar, *Rajšp, Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, sekcija 163; Grabnar, *Rajšp, Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, str. 41–60.

⁴¹ Hribernik, *Mesto Šoštanj – zgodovinski opis*, str. 164.

⁴² Jožefinski kataster nima mape ampak ima opisni del v tabelah.

⁴³ SI_AS 1110/302, Družmirje; SI_AS 1110/302, 303 Šoštanj; SI_AS 1010, Jožefinski kataster za Štajersko (1784–1790), šk. 302, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 7, izvleček (1787); SI_ZAC/1023 Zbirka katastrskih map, Gaberke–Družmirje.

⁴⁴ Štajerska je bila deljena na Mariborsko in Celjsko kresijo.

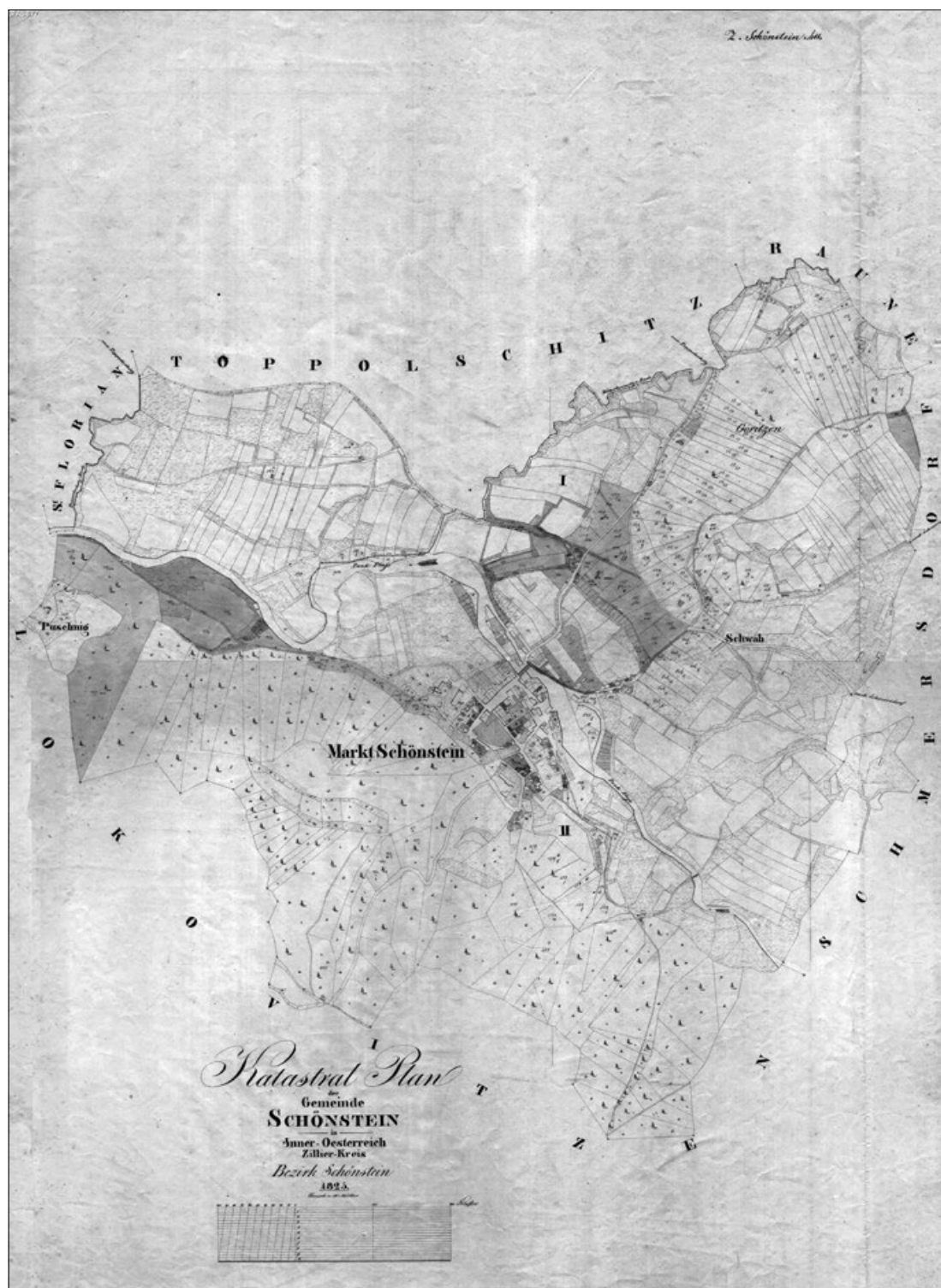
⁴⁵ SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825; Geodetska uprava Velenje, Kataster Šoštanj/ZKN_2880/0959_0006. djvu (1875).

⁴⁶ Patent Jožefa II. 1785. Sledila je katastrska izmera celotne monarhije. Rezultat je bil Jožefinski kataster.

⁴⁷ Korošec, Branko: *Naš prostor v času in projekciji: oris razvoja zemljemstva, kartografije in prostorskega urejanja na osrednjem Slovenskem*. Ljubljana: Geodetski zavod SR Slovenije, 1979, str. 149. Mestne odbore je pod nadzorom kresijskega organa izvolil magistrat, ki pa so ga lahko sestavljali oni s potrebnimi kvalifikacijami.

⁴⁸ Patent Jožefa II. o izvedbi katastra z dne 20. april 1785.

⁴⁹ Golec, Boris: *Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja kot vir za stavbno, gradbeno in urbanistično zgodovino slovenskega*

Katastrska mapa Trške občine Šoštanj 1825⁵⁰
(Katastral plan_Schonstein 1825)

Pomemben vir podatkov predstavljajo tudi jožefinski vojaški zemljevidi,⁵¹ ki pa kot prvi zemljevidi ozemlja na Slovenskem, prinašajo le osnovne

ozemlja, 2. del. V: Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, l. 33, št. 2, 2010, str. 339–396, str. 341.

⁵⁰ SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825.

⁵¹ Po ukazu Marije Terezije 1763, vendar je poimenovan po Jožefu II., ki je od 1765 prevzel vodstvo nad vojsko. Zemljevide so risali vojaški kartografi.

podatke. Splošna podoba Šoštanja prikazuje trg in okoliško povsem agrarno in gozdno pokrajino. Mostovi in ceste so opisane zaradi premikov vojaštva, ki bi jih lahko nastanili v trde-trdne hiše opisane kot hiše v trgu. Posebno težavo predstavljajo tudi nedosledno zapisana zemljepisna imena.⁵²

Franc I. je po modificiranem davčnem sistemu Leopolda II. želel skupen in stabilen katastrski sistem, kot je bil to pred tem že namen Jožefa II. Kasnejši franciscejski kataster je bil izdelan po temeljitih pripravih, zato je tudi najbolj dodelan in predstavlja izjemen rezultat takratnega avstrijskega zemljemerstva.⁵³ Franciscejski kataster je imel temelje v patentu Franca I. z dne 23. decembra 1817 in je bil za Štajersko izdelan med leti 1818–1828, veljati pa je začel leta 1847. Od prvih dveh se razlikuje po natančnem grafičnem prikazu zemljišč. Teritorialno podlago za novo katastrsko izmero (davčne oziroma katastrske občine) so vzeli iz jožefinskega katastra.⁵⁴ Mape so davčni dokument z natančno vrisanimi mejami katastrskih občin, stavbnih in zemljiških parcel in ne predstavljajo konfiguracije zemljišča, kljub temu pa so vrisane ceste, stavbe cerkve in pokopališča itn. V barvnih mapah so z barvami kategorizirane stavbe, ceste, zemljišča itn. Glede na legendo zidano hišo predstavlja karmin rdeča barva, lesena je bila obarvana rumeno, stavbišča, na katerih so stale stavbe, so označene s črnimi številkami, zemljiške parcele pa z rdečimi številkami. Nadalje so bili travniki označeni z zeleno, vrtovi s temno zeleno, njive z rumeno, gozdne površine pa s temno sivo barvo. Geografska imena so zapisana v deželni jeziku (ledinska imena). Ohranjena so imena davčnih zavezancev, imena zemljišč, naselij, hribov, vod, pokrajine, cest in znamenj. Spremembe so kasneje vnašali v rektifikacijske mape. Katastrske občine so bile osnova upravne občine uveljavljene po 1848.

Leta 1829 je bila ukinjena Dvorna komisija in oblast je prevzela Centralna direkcija za katastrsko izmero do 1848, ko je bil kataster pridružen oddelku za davke v okviru Ministrstva za finance in 1865 pod Generalno direkcijo za zemljiški kataster. V naslednjih letih so bile izvedene reambulacije (dopolnjevanje), vendar, kot bomo videli v nadaljevanju, hišnih številk niso spreminjali.⁵⁵

Uvedba hišnih številk

Vloga vaške soseske sredi 18. stoletja se je vse bolj rahljala, večal pa se je pomen lokalne enote, ki je imela povsem administrativno vsebino kot konskripcijski kraj ali števeni oddelek. Oštevilčenje hiš je bilo zaukazano s patentom, 10. marca 1770.⁵⁶ V upravno statističnem naselju so vse stanovanjske stavbe oštevilčene od 1 dalje. Konskripcijski kraji so bili uvedeni za potrebe vojaškega nabora v povezanosti z ljudskim štetjem in so se poslej vse bolj pojavljali kot kraji (naselja). Konskripcijski kraji so nastali na stoletja obstoječih bolj ali manj strnjenih soseskah, ki so s tem dobile občutek povezanosti in pripadnosti. Pomembno identitetno obeležje naselja je postala hišna številka, kar tudi poznejša preštevilčenja niso v ničemer spremenila. Identifikacija s hišno številko je imela podobno vlogo kot hišno ime. V urbanih krajih, kjer je bila diskontinuiteta rodbin hišnih gospodarjev večja kot na podeželju, je postala hišna številka prepoznavna oznaka hiše. Pri priimkih je bila enoznačnost prvič vzpostavljena s konskripcijami 1770, priimki so prvič postali nespremenljivi in v času vladavine Jožefa II. so obvezno postali nespremenljivi in dedni. Po drugi strani pa je bila pripadnost polku in njegovemu območju neločljivo povezana z ustrojem avstrijske vojske.⁵⁷ Reforme v upravi, šolstvu, vojski itn. so neposredno posegale v javno in zasebno življenje.

⁵² Grabnar, Rajšp: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, Karte, 5. zvezek, sekcija 163; Grabnar, Rajšp, *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, Opisi, 5. zvezek, sekcija 163, str. 41–60.

⁵³ Kataster je urejen po deželah, kresijah in leta 1785 po določenih katastrskih občinah. Sestavljen je iz dveh delov: opisni z zapisniki in s seznamami posestnikov, popisi dohodkov zemljiških parcel, opisom mej katastrske občine itn. Drugi del je grafični in vsebuje katastrske mape, kopije map, skice in mape s kasnejšimi popravki.

⁵⁴ Golec, *Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja*, str. 341.

⁵⁵ Vilfan, Sergej: *Pravna zgodovina Slovencev: od naselitve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana: Slovenska matica, 1961, str. 371–380; Golec, *Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja*, str. 366.

⁵⁶ Melik, Vasilij: *Slovenci v času Marije Terezije*. V: Victor L., Tapie: *Marija Terezija: od baroka do razsvetljenstva*. Maribor: Obzorja, 1991, str. 366.

⁵⁷ Golec, Boris: *Terezijanske reforme – gibalno sprememb občutka pripadnosti in povezanosti ter identitet v slovenskem prostoru*. V: *Marija Terezija med razsvetlenskimi reformami in zgodovinskimi spominom*. Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Založba ZRC, 2018, str. 195–216.

Seznama hišnih števil po prvem hišnem številčenju 1770/71,⁵⁸ to je dodelitvi konskripcijskih števil v Trgu Šoštanj, ni najti, zaradi tega se moramo zanašati na dosegljive podatke. Leta 1754 je moralo trško predstojništvo za terezijanski popis hiš sestaviti popis hiš. V trgu je bilo 60 hiš in predvidevamo, da tudi rotovž in špital. Po ljudskem štetju 1754 je bil predmet popisa število gospodinjstev ne pa hiš.⁵⁹ Neprimerno več podatkov daje jožefinski kataster, ki je nastajal v letih 1785 in 1789. Gre za prvi kataster, iz katerega so razvidne hišne številke navedene leta 1770. Trg je imel 75 hišnih števil. Predzadnja hišna številka 74 je pripadala gradu. Vse trške hiše so bile v ledini Trg Šoštanj, le številke od 51 do 57 so bile v ledini Mlake in številka 58 v ledini Polje.⁶⁰ Po uvedbi zemljiške knjige 1782 je mogoče hišnim številkam po zaporedju slediti vse do 1850. Druga zemljiška knjiga, nastavljena leta 1813 je bila vodena po novih urbarskih številkah. Pred nastankom katastrskega provizorija (1820), predhodnika franciscejskega katastra, so bile hiše v Šoštanju preštevilčene (1815 ali 1816). Hišne številke iz jožefinskega katastra se ne ujemajo z onimi iz franciscejskega. Hišnim številkam bo mogoče slediti po zemljiški knjigi.⁶¹ V zapisniku stavbnih parcel v franciscejskem katastru leta 1826 so v zaporedju s številko na mapi navedeni tržani Šoštanja, vendar to niso hišne številke.⁶²

Glede na franciscejski kataster in kasnejše posodobitve, zapisnike duš, Janischev *Leksikon Štajerske*,⁶³ Schmutzov *Leksikon Štajerske* in uradna

štetja prebivalstva⁶⁴ v Habsburški monarhiji je mogoče rekonstruirati numeracijo hišnih števil za Šoštanj. Kataster je sestavljal grafični del in spisni del, ki je vseboval abecedni seznam lastnikov zemljišč, izkaz rabe zemljišč, opis meje, seznam stavbnih parcel in seznam zemljiških parcel. Za raziskavo sta zanimiva grafični del in pisni del (*Bauparcellen Protokoll der gemeinde Schönstein, Bezirk Schönstein*), ki vsebuje podatke o hišnih številkah.⁶⁵

Št. mape	Priimek in ime	h. št.
1	Messner Franc	61
2	Občina	19
3	Šemon Luka	48
4	Šemon Mihael	46
5	Župnija sv. Mihael	Družmirje 1
6	Župnija sv. Mihael	Družmirje 1
7	Župnija sv. Mihael	Družmirje 1
8	Župnija sv. Mihael	Družmirje 1
9	Irman Gregor	44
10	Irman Gregor	44
11	Herman Jurij	31
12	Trej Matija	52
13	Mörtl Jurij	20
14	Gospodstvo Šoštanj	1
15	Občina	19
16	Pušnik Martin	75
17	Pušnik Martin	75
18	Oblak Janez	76
19	Vuradejevi dediči	78
20	Oblak Janez	76
21	Grolnik Janez	45

⁵⁸ Golec, *Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja*, str. 347.

⁵⁹ Golec: *Šoštanj v stoletjih trške avtonomije*, str. 454

⁶⁰ SI_AS 1010, *Jožefinski kataster za Štajersko*, šk. 302, *Okrajna gosposka Šoštanj*, št. 7, izvleček (1787).

⁶¹ Golec, *Šoštanj v stoletjih trške avtonomije*, str. 457.

⁶² SI AS 177, *Franciscejski kataster za Štajersko C 206, m.l. I, II, IV, V* (1825).

⁶³ Janisch, Josef Andreas: *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark: mit historischen Notizen und Anmerkungen*. Bd. 3.: S–Z, str. 753–1492. Graz: Leykam–Josefstahl, 1878, str. 848–851; Studen, Andrej: *Moderni Avstrijski popisi prebivalstva 1857–1910*. V: Šterbenc Svetina, Barbara (ur.), Kolenc, Petra (ur.), Godeša, Matija (ur.): *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v avstrijskem Primorju 1910*. Ljubljana: Založba ZRC, 2012, str. 25–36, 29; Studen, Andrej: *Uvedba modernih popisov prebivalstva*. V: Cvirn, Janez (ur.): *Slovenska kronika XIX. stoletja*. Knj. 1: 1800–1860. Ljubljana: Nova revija, 2001, str. 443–444, 443.

⁶⁴ *Orts-Repertorium des Herzogthumes Steiermark auf Grundlage der Volkszählung vom 31. 12. 1869 bedrbeitet*. Graz: k. k. statistischen Central-Commission, 1872, str. 128–131; *Obširen imenik krajev na Štajerskem*. Wien: c. kr. Statistična centralna komisija, 1883, str. 256–259; Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark*. Bd. 3, str. 848–851; *Specialni repertorij krajev na Štajerskem: na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890*. Wien: c.kr. Centralna statistična komisija, 1893, str. 358–363; *Gemeinden Ortschaften Derzeichnik. Obersteiermark III*. Graz: 1900; *Specialni krajevni repertorij Avstrijskih dežel, izdelan na podlagi ljudskega štetja z dne 31. 12. 1910*. IV. Štajersko. Dunaj: c. kr. Statistična centralna komisija, 1918, str. 141–143; *Vorläufige ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im reichsräte vertretenen Königreichen und Ländern*. Brünn: k. k. Statistischen Zentralkommission, 1911, str. 27; Glej tudi: Vogelnik, *Prebivalstvo LR Slovenije: Prebivalstvo po naseljih v razdobju 1869–1953*.

⁶⁵ SI_AS 38177/C/R/C411/g/E01 in E02; SI_AS 177/C/F/C411/s93/PT.

Št. mape	Priimek in ime	h. št.
22	Občina	19
23	občina	19
24	Švab Franc	14
25	Vošnjak Janez	25
26	Grolnik Janez	45
27	Irman Gregor	44
28	Tausus Janez	17
29	Irman Gregor	44
30	Irman Gregor	44
31	Cehner Janez	43
32	Klabočar Jožef	42
33	Herman Karel	41
34	Mak Janez	40
35	Moša Jožef	39
36	Občina	
37	Šemon Jurij	38
38	Tičer Anton	37
39	Mesner Elizabeta	35
40	Srdinšek Marija	34
41	Velemše Janez	33
42	Švarc Matija	32
43	Občina	
44	Herman Jurij	31
45	Veraus Jožef	29
46	Samobor Pavel	30
47	Poklač Ana	28
48	Tičer Anton	37
49	Plamberger Andrej	25
50	Vošnjak Janez	27
51	Ojsteršek Jurij	26
52	Leb Marija	12
53	Šaler in Slatinšek	11
54	Florjanc Lovrenc	3
55	prazno	
56	Krubenšek Mihael	5
57	Lempel Marija	4
58	Gospotvo Šoštanj	2
59	Gospotvo Šoštanj	1
60	Laporšek Agata	74
61	Vegund Jakob	6
62	Slatinšek Anton	7
63	Keber Jožef	8
64	Kuhar Janez	9
65	Sauter Jakob	71
66	Kohler Eleonora	73
67	Roser Jakob	70
68	Papež Jožef	69
69	prazno	68
70	Mak Franc	67
71	Mak Franc	
72	Plamberger Anton	66
73	Plamberger Anton	66

Št. mape	Priimek in ime	h. št.
74	Roser Janez	64
75	Poklač Maksimiljan	65
76	Cerkev	
77	župnija	
78	Šarner Leopold	63
79	Gospotvo	1
80	Mesner Benedikt	62
81	Švab Franc	14
82	Müller Jožef	13
83	Jelenc Franc	24
84	Kokošinek Jožef	23
85	Eder Anton	22
86	Švarc Janez	21
87	Mörtl Franc	20
88	Magistrat	19
89	Leb Andrej	18
90	Tausus Janez	17
91	Šoln Anton	16
92	Volf Gašper	15
93	Mesner Franc	61
94	Šmit Franc	60
95	Šmit Franc	59
96	Toter Jožef	58
97	Valenci Janez	57
98	Cokan Jožef	57
99	Lorger Anton	56
100	Tlaker Jurij	55
10	Vošnjak Mihael	54
102	Kasarna, trg	53
103	Šarner Sebastjan	47
104	Šimon Luka	48
105	Šimom Mihael	46
106	Drej Matija	52
107	Kosar Jakob	49
108	Kotnik Peter	51
109	prazno	50
110	Frölich Anton dediči	10
111	občina	

Tabela: Izvleček iz zapisnika stavbnih parcel po franciscejskem katastru 1826⁶⁶

V trgu Šoštanj je bilo leta 1822 78 hiš in 424 prebivalcev.⁶⁷ Omenjeni zapisnik stavbnih parcel je skladen z zapisi v zapisnikih duš za trg Šoštanj. Po zapisniku duš je imela Graščina Thurn številko 1 (Dominium Schönstein), Arrest haus pa številko

⁶⁶ SI_AS 177/C/R/C411/ D4002, Bauparcellen Protokoll der gemeinde Schönstein, Bezirk Schönstein, 1826.

⁶⁷ Schmutz, Carl: Historisch Topografische Lexicon von Steyermark, III. Theil. Bd. Graz, 1822, str. 250, 251, 510, 511.

2, ki so jima sledile ostale številke v katastrski občini.⁶⁸ Primerjava s franciscejskim katastrom 1875 kaže, da je bila večina zidanih stavb v Glavnem trgu (Hauptplatz 755/1), ki so ga, gledano od mosta iz spodnjega dela trga, na levi obkrožale hiše št. 43 (Johan Cehner), št. 22 (Anton Eder), št. 21 (Johann Schwarz), št. 20 (Franz Mörtl), št. 19 (Magistrat, stavbna št. 88), št. 18 (Anamarija Leeb), št. 17 (Johan Tausen), št. 16 (Anton Sholn), št. 15 (Wolf) in št. 14 (Franz Schwab) v zgornjem delu trga. Na desni strani trga so bile hiše številčene iz zgornjega dela trga vogalna hiša št. 62 (Benedikt Mesner), št. 61 (Franz Mesner), št. 60 (Franz Schmid), št. 59 (Franz Schmid), št. 58 (Johann Totter), št. 57 (Johann Valenzi), št. 55 (Franz Tlaker), št. 54 (Mihael Woschnak) in št. 108 (Gemeinde) v spodnjem delu trga pri lesenem mostu čez Pako. Stavbne parcele so

bile oštevilčene v črni barvi. Med stavbami v trgu izstopa št. 19 (trški Magistrat) v karti obarvana z močnejšo karminsko rdečo barvo, s katero so označevali pomembnejše upravne oziroma javne stavbe. Izven jedra je bila z močnejšo karminsko rdečo barvo obarvana cerkev sv. Mohorja in Fortunata št. 7 (Kirche) in št. 81 (Pharre – vemo, da je bila na tem mestu kaplanija). Vse omenjene stavbe so bile zidane, pročelja hiš v trgu so bila poudarjena z močnejšo črto. Za omenjenimi trškimi hišami so bile zemljiške parcele, ki so bile označene s številko rdeče barve. Travniske površine so bile obarvane svetlo zeleno, vrtovi pa s temnejšo zeleno barvo. Na teh zemljiščih so večinoma stala lesena gospodarska poslopja, obarvana z rumeno barvo in niso bila številčena. Lesene hiše izven trškega jedra so bile obarvane rumeno in številčene po zaporedju.⁶⁹

Trg Šoštanj leta 1875 z vpisanimi hišnimi številkami⁷⁰
(Markt Schönstein, 1875)

⁶⁸ NŠAM, Status Animarum 1846–1852, 1869–1878, 1889–1915, 1916–1924.

⁶⁹ SI_AS 177/C/R/C411/E01, E02, D4002, Bauparcellen Protokoll der gemeinde Schönstein, Bezirk Schönstein, 1826.

⁷⁰ Geodetska uprava Velenje, Kataster Šoštanj/ ZKN_2880/0959_0006.djvu (1875).

Sklep

Že objavljena razprava »Vsaka ulica, trg in cesta, tudi če ima le eno hišo, mora imeti svoje ime«, ki sem jo objavil v Zgodovini za vse leta 2017⁷¹ je torej v pričujoči razpravi dopolnjena sodobnejšimi dognanji in podrobnejšo interpretacijo virov. Gre za poglobljeno obravnavo ledinskih poimenovanj in vprašanja uvajanja hišnih števil. Vse do dvajsetega stoletja je bilo poimenovanje predelov trškega ozemlja Trga Šoštanj v domeni prebivalstva, ki je za posamezne kraje uporabilo posebna imena. Od tod izhajajo torej najstarejša ledinska imena, kot so: Trg Šoštanj, Metleče, Mlake, Zgornje Polje in Gorice. Naselja so nastala ob prometnih poteh (cesta Velenje proti Šoštanju in naprej proti Lokovici ali mimo trga naprej proti Črni ali z odcepom proti Slovenj Gradcu) in pomembnih križiščih. Posebnost, ki zbudi pozornost, je farna cerkev sv. Mihaela, ki je stala na meji in že v katastrski občini Družmirje. Pod cerkvijo na stičišču cest je bila ledina Tržišče. Kljub prometni legi pa se tam ni razvila trška naselbina, ta je nastala pod gradom Šoštanj. Glavni trg v Šoštanju je v virih omenjan kot osrednji trški prostor v ledini Trg Šoštanj. Konskripcijski kraji so bili uvedeni leta 1770 za potrebe vojaškega nabora. Da bi izboljšali preglednost in učinkovitost štetja, je bilo s patentom določeno tudi oštevilčenje hiš, tako so v trgu Šoštanj vse stanovanjske stavbe dobile prvo hišno številko. Vpogled v gradivo terezijanskega in jožefinskega ter kasnejšega franciscejskega katastra daje torej zelo pomembno spisovno in grafično gradivo, ki omogoča spremljanje razvoja starih ledinskih imen in stavbnega fonda.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv republike Slovenije (SI_AS)

SI_AS 1010, Jožefinski kataster za Štajersko (1784–1790), šk. 302, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 7, izvleček (1787).
SI_AS 1110/302, 303, Šoštanj.

⁷¹ Aplinc, Miran: »Vsaka ulica, trg in cesta, tudi če ima le eno hišo, mora imeti svoje ime«: od hišnih števil do poimenovanja ulic in trgov v Šoštanju. V: Zgodovina za vse: vse za zgodovino, l. 24, 2017, št. 1, str. 53–71.

SI_AS 1110/302, Družmirje.

SI_AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko C 206, m. l. I, II, IV, V (1825).

SI_AS 177/C/F/C411/s93/PT.

SI_AS 177/C/R/C411/ D4002, Bauparcellen Protokoll der gemeinde Schönstein, Bezirk Schönstein, 1826.

SI_AS 177/C/R/C411E01 in E02, Šoštanj k.o., Zbirka kart in zemljevidov, Franciscejski kataster Šoštanj, 1825.

SI_AS 38177/C/R/C411/g/E01 in E02.

Geodetska uprava Velenje

Geodetska uprava Velenje, Kataster Šoštanj/ ZKN_2880/0959_0006.djvu (1875).

Muzej Velenje (MV)

Janisch, Josef Andreas: *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark*: mit historischen Notizen und Anmerkungen. Bd. 3.: S–Z, str. 753–1492. Graz: Leykam-Josefstahl, 1878.

Zalar, Zalka: *Spomini na preteklo dobo*, 1. zv.

Schmutz, Carl: *Historisch Topografische Lexicon von Steiermark*, III. Theil. Bd. Graz, 1822.

Vošnjak, Laurentius: *Liber memorabilium parochiae s. Michaelis prope Schönstein (Gedenkbuch der Pfarre St. Michael bei Schönstein)*, 1872 (kopija).

Zgodovinski arhiv Celje (SI_ZAC)

SI_ZAC/1023, Zbirka katastrskih map, Gaberke-Družmirje.

SI_ZAC/1019, Družina Woschnagg, AŠ 1, Kupno pismo 14. februar 1788.

Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM)

NŠAM, Status Animarum 1846–1852, 1869–1878, 1889–1915, 1916–1924.

Časopisje

Domovina. Iz Šoštanja l. 2, 2. julij 1892, št. 34, str. 147.

Südsteiersche Post. Schönstein, l. 12, 2. julij 1892, št. 62, str. 2.

Grazer Volksblatt, 16. julij 1893, priloga.

Literatura

Aplinc, Miran: *110 let mesta Šoštanj 1911–2021*, Gradiva 13 (Prispevki). Šoštanj: Občina Šoštanj, 2021.

Aplinc, Miran: »Vsaka ulica, trg in cesta, tudi če ima le eno hišo, mora imeti svoje ime«: od hišnih števil do poimenovanja ulic in trgov v Šoštanj. V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino*, l. 24, 2017, št. 1.

Avguštin, Cene: K problematiki meščanske stanovanjske kulture v 16. in 17. stoletju na Gorenjskem. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino*. Nova vrsta, l. 7 (1965).

Curk, Jože: Delež italijanskih gradbenikov na Štajerskem v 16. in 17. stoletju. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino*. Nova vrsta, l. 7 (1965).

Curk, Jože: *Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem: urbano gradbeni oris do začetka 20. stoletja*. Maribor: Založba Obzorja, 1991.

Gemeinden Ortschaften Derzeichnik, Obersteiermark III. Graz: 1900.

Golec, Boris: Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja kot vir za stavbno, gradbeno in urbanistično zgodovino slovenskega ozemlja, 2. del. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, l. 33, št. 2, 2010.

Grabnar, Marija in Rajšp, Vincenc: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, Karte, 5. zvezek. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Arhivi Republike Slovenije, 1999, sekcija 163.

Grabnar, Marija in Rajšp, Vincenc: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, Opisi, 5. zvezek. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Arhivi Republike Slovenije, 1999, sekcija 163.

Golec, Boris: Terezijanske reforme – gibalo sprememb občutka pripadnosti in povezanosti ter identitet v slovenskem prostoru. V: *Marija Terezija med razsvetljenskimi reformami in zgodovinskim spominom*. Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Založba ZRC, 2018.

Golec, Boris: Šoštanj v stoletjih trške avtonomije. V: *Kronika 2021*, letnik 69, št. 3, Iz zgodovine Šoštanja.

Golec, Boris: *Slovenska prisežna besedila trških skupnosti in neagrarnih poklicnih skupin do konca predmarčne dobe*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2011. <http://nl.ijs.si/e-zrc/prisege2/index-sl.html>, (dostopno 15. januar 2022).

Hribernik, Franc in Ravnikar, Tone (ur., avtor dodatnega besedila): *Mesto Šoštanj – zgodovinski opis*. Šoštanj: Občina Šoštanj, 1998.

Kaiser, Joseph Franz: *Litografirane podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev (Stara Kaiserjeva suita 1824–1833)*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 1999.

Koren Božiček, Milena: Umetnostno zgodovinski oris mestnega jedra in ostalih objektov v Šoštanju. V: Ravnikar, Tone (ur.): *Prispevki k zgodovini Šaleške doline*. Šaleški razgledi 2. Titovo Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik, 1989.

Korošec, Branko: *Naš prostor v času in projekciji: oris razvoja zemljemerstva, kartografije in prostorskega urejanja na osrednjem Slovenskem*. Ljubljana: Geodetski zavod SR Slovenije, 1979.

Melik, Vasilij: Slovenci v času Marije Terezije. V: Victor L., Tapie: *Marija Terezija: od baroka do razsvetljenstva*. Maribor: Obzorja, 1991.

Obširen imenik krajev na Štajerskem. Wien: c. kr. Statistična centralna komisija, 1883.

Orožen, Ignacij: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. V. Theil. Das Dekanat Schallthal: mit den Seelsorgestationen St. Georg in Skalis, St. Martin bei Schallek, St. Johann am Weinberge, St. Egid bei Schwarzeinstein, St. Pankraz in Ober-Pnikl, St. Mihael bei Schönstein, St. Peter in Zavodnje und St. Andrä in Weisswater*. Graz: Selbstverl, 1884.

Orts-Repertorium des Herzogthumes Steiermark auf Grundlage der Volkszählung vom 31. 12. 1869 bedrbeitet. Graz: k. k. statistischen Central-Commission, 1872.

Poles, Rok: Internetno brskanje. V: *List: revija za kulturna in druga vprašanja občine Šoštanj in širše – Kulturni listi*, l. XXI, št. 18, september 2016.

- Poles, Rok:** S praporom in partizano skozi luknjo pri vretenu. V: *Kronika 2021–Iz zgodovine Šoštanja*, l. 69, št. 3.
- Specialni krajevni repertorij Avstrijskih dežel, izdelan na podlagi ljudskega štetja z dne 31. 12. 1910.* IV. Štajersko. Dunaj: c. kr. Statistična centralna komisija, 1918.
- Specialni repertorij krajev na Štajerskem: na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890.* Wien: c.kr. Centralna statistična komisija, 1893.
- Stopar, Ivan:** *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, med Solčavskim in Kobanskim: občine Mozirje, Velenje, Slovenj Gradec, Ravne, Maribor – Ruše.* 4. Knjiga. Ljubljana: Viharnik: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993.
- Studen, Andrej:** *Moderni Avstrijski popisi prebivalstva 1857–1910.* V: Šterbenc Svetina, Barbara (ur.), Kolenc, Petra (ur.), Godeša, Matija (ur.): *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v avstrijskem Primorju 1910.* Ljubljana: Založba ZRC, 2012.
- Studen, Andrej:** *Uvedba modernih popisov prebivalstva.* V: Cvirn, Janez (ur.): *Slovenska kronika XIX. stoletja.*– Knj. 1: 1800–1860. Ljubljana: Nova revija, 2001.
- Vilfan, Sergej:** *Pravna zgodovina Slovencev: od naselitve do zloma stare Jugoslavije.* Ljubljana: Slovenska matica, 1961.
- Vogelnik, Dolfe:** *Prebivalstvo LR Slovenije: Prebivalstvo po naseljih v razdobju 1869–1953.* 1. knjiga. Ljubljana: RSS, 1961, tipkopis.
- Vorläufige ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im reichsrate vertretenen Königreichen und Ländern.* Brünn: k. k. Statistischen Zentralkommission, 1911.
- Vošnjak, Josip:** *Spomini (zbral in uredil Vasilij Melik).* Ljubljana: Slovenska matica, 1982.

Zusammenfassung

„AUCH MICH HAT MAN SO OHNE ERBARMEN GEGEN DIE HARTEN STEINE GEPRESST, DIE GRENZE ABER WÜRDE ICH HEUTE VERGEBENS SUCHEN.“

Von den alten Benennungen zu den Hausnummern im Markt Šoštanj

Die Abhandlung »Jede Gasse, jeder Platz und jede Straße, auch wenn sie nur ein Haus haben, müssen einen eigenen Namen haben«, die im Jahr 2017 in *Zgodovina za vse* veröffentlicht wurde, wird in der vorliegenden Abhandlung um neuere Erkenntnisse und eine genauere Quelleninterpretation ergänzt. Es handelt sich um eine vertiefte Erörterung von Flurnamen und die Frage der Einführung von Hausnummern im Gebiet von Šoštanj. Bis zum 20. Jahrhundert lag die Benennung von Teilen des Marktterritoriums von Šoštanj in den Händen der Einwohner, die für einzelne Orte besondere Namen verwendeten. Von da stammen die ältesten Flurnamen wie: Markt Šoštanj, Metleče, Mlake, Zgornje Polje und Gorice. Die Siedlungen entstanden entlang von Verkehrswegen (der Straße von Velenje nach Šoštanj und weiter nach Lokovica oder am Markt vorbei in Richtung Črna oder mit der Abzweigung nach Slovenj Gradec) und wichtigen Kreuzungen. Eine Besonderheit, die die Aufmerksamkeit weckt, ist die Pfarrkirche St. Michael, die an der Grenze und bereits in der Katastralgemeinde Družmirje stand. Unter der Kirche am Berührungspunkt der Straßen lag das Brachland Tržišče. Trotz der Verkehrslage entwickelte sich dort jedoch keine Marktsiedlung, diese entstand unter dem Schloss Šoštanj. Der Hauptplatz in Šoštanj wird in den Quellen als zentraler Marktplatz des Brachlandes Markt Šoštanj erwähnt. Konskriptionsorte wurden im Jahr 1770 für die Bedürfnisse der Musterung eingeführt. Um die Übersichtlichkeit und Effektivität der Zählung zu verbessern, wurde durch ein Patent auch die Nummerierung der Häuser eingeführt, so dass im Markt Šoštanj alle Wohngebäude ihre erste Hausnummer bekamen. Die Einsicht in den Theresianischen und Josephinischen sowie den späteren Franziszeischen Kataster ergibt also bedeutendes schriftliches und grafisches Material, welches die Nachverfolgung der Entwicklung der alten Flurnamen und des Gebäudebestands ermöglicht.

Schlagerwörter: Šoštanj, Kataster, Hausnummern